

Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri / Yusuf Akçura (1876 – 1935)

François Georgeon

İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 226 sayfa, ISBN: 978-975-33-3058-9

Mustafa Halil AYDIN*

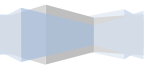
1979 yılında François Georgeon tarafından Paris Üniversitesi III'e doktora tezi olarak sunulmuş olan *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (186-1935)* metni, gözden geçirilmiş ilk basımı 1986 yılında Yurt Yayınevi'nden çıkmıştır. Biyografik tarzda hazırlanan kitap, Akçura'nın kökeni, ailesi ve bireysel hayatının anlatısından sonra Türkçülük fikrinin gelişim serüveni ve bu fikrin Kemalist Türkiye'ye yansımaları üzerinde durmuştur. Kitabın ana gövdesine ek olarak da daha evvel Türkçe'ye çevrilmemiş ve konuyla ilişik olan, Yusuf Akçura'nın farklı dergi ve gazetelerde yazdığı yazılar verilmiştir.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, mustafahalilaydin@gmail.com

Akçura aslen Tatar kökenli, Kazan'da ikamet eden bir aile mensuptur. Bu aile Çar'ı evinde ağırlayacak kadar burjuvalaşmış bir ailedir. İlk gençlik dönemiyle ilgili bilgiler yine kendi kaleminden çıkan anılarından (*Defter-i Âmâlim*) alınmıştır. Genel olarak Rusya içinde öteki kabul edilen Türki kökenli Müslüman bir aileye sahiptir. Bu anlamda Ruya içinde köken anlamında var olamamış ve bağlarından kopuk, aynı zamanda muğlak bir coğrafyaya aidiyet hissine ek olarak bir de babasının ölümü üzerine Kazan'dan ayrılıp Osmanlı'ya gelmesiyle Akçura geçişken ve harmonik bir zihne ama aynı zamanda radikalleşmeye müsait bir kimliğe müsait hale gelmiştir. Osmanlı merkezinde; Kuleli Askeri İdadisi, Harbiye Mektebi ve Erkan-ı Harbiye Mektebi'ne gitti. Bu okullar teknik okullardı ve Osmanlı modernleşmesine ve örgütlenmeye alan açan bir eğitim sistemleri vardı. Fakat kendisi burada aldığı eğitimin sekülerliği ve din adına verilen bilgilerin yetersizliği hakkında ciddi eleştiriler getirmiştir. Bu eleştirilerini, Osmanlı münevverlerinin İslamla kurduğu ilişkiyi sorgulayarak devam ettirip; Ali, Fuad Paşalar, Mustafa Reşid, Ahmed Midhat gibi Tanzimat aydınlarının da Osmanlı toplumunun İslami yapısını hesaba katmamaları üzerinde durdu.

Dönemdaşı ve fikir paylaşımı yaptığı İsmail Gasprinski'nin Rusya Türkleri ve Müslümanlarının birleşmesi görüşü Yusuf Akçura'nın Pantürkizm teorisinin ilk tohumlarını atmıştır. İkisi de; ılımlı bir politikayı, Türklerin birleşmesi düşüncesini, siyasal gelişimden çok kültürel gelişimin önemini ve dönüşümün toplumsal olması gerektiğini savunmuşlardır. Fakat ayrıldıkları bir nokta vardır ki o da Akçura'yı Türkiye'de kendi özgün konumunu oturtturmuştur. Gasprinski için üst kimlik Müslümanlık iken Akçura üst kimliğe Türklüğü koyar. Türkoloji etkisi ile Yusuf Akçura, Doğu'nun Batı karşısındaki konumunu Darwin'in doğal seleksiyon ve sosyal gelişim fikri ile açıklamıştır. Bu açıdan Türkler, Batı ve diğer topluluklara karşı vereceği var olma mücadelesini öncelikli olarak dil ve kültürel kökeni geliştirerek gerçekleştirmelidir. Ve Osmanlı topraklarında bu mücadelenin geliştirilmesini içeren üç ayrı siyasal öneri sunan *Üç Tarz-ı Siyaset* makalesini yazmıştır.

Üç Tarz-ı Siyaset makalesinde; Osmanlıcılığın, Panislamizm'in ve Pantürkizm'in Osmanlı Devleti için ne gibi sonuçlar doğuracağını tartışıyor ve her birini tek tek değerlendiriyordu. Osmanlıcılığın geliştirilmesinin artık çok geç olduğunu belirtip bu başlığı açıkça elimine ediyordu fakat diğer iki başlık arasında çok da ayırım yapıyor değil. Panislamizm, Avrupa ülkelerindeki Müslümanlara nüfuz etmede eksiklik yaratabilir fakat Pantürkizm için de Türkiye toplumundaki bilinci geliştirmek zaman alacaktı. Bu göstergeler üzerinden Akçura'nın esas niyetini okumak yerine Cumhuriyet politikasının hangi yönde geliştiğine bakmak yeterli olacaktır. Kaldı ki Mustafa Kemal için Akçura'nın düşünceleri birincil derecede önemliydi. Bugünden Türkçülüğün manifestosu olarak okuduğumuz bu ajanda, Osmanlı'da yalnızca yeni bir etnik birliktelik değil aynı zamanda yeni bir jeopolitik konum da oluşturacaktır. Sonuç olarak Pantürkizm Rusya'daki Türk-Müslümanlarının köken arayışı ile Osmanlı Jön Türk'ünün devleti koruma çabasının kesiştiği noktada uygun bir yer edinmiştir.

Özellikle 1905-1914 yılları arasında aktif etkisini gösteren Akçura, Yeni Türkiye'nin en önde gelen isimlerinden olacaktır fakat Jön Türk Devrimi'ne mesafeli duruyordu. Bunun sebebi başta da belirtildiği gibi, dönüşümün toplumsal temelini önemsemesiyle ilişkilidir. Oysa 1908 Devrim'i bir hükümet darbesi olarak toplumu kökten değiştirme teşebbüsünde bulunmuyordu. Kitapta ayrıca Ziya Gökalp ve Akçura karşılaştırması da yapılır. Her ikisi de Cumhuriyet'in kurucu kadrolarında bulunmasına rağmen Türk milliyetçiliğinin esasları konusunda ayrımlara sahiptirler. Gökalp milliyetçiliğin Avrupa menşesine vurgu yaparken Akçura için milliyetçilik bütün bir kavramdı ve daha ırk temelli araştırmalara yol açıyordu. Akçura'nın özgün bir diğer değerlendirmesi ise Osmanlı-Doğu sorununu ekonomik temelde de ele almasıdır. Özellikle 1880 sonrası gelişen sanayileşme Rusya'da işçi sınıfının saflarını genişletirken Osmanlı'da bu durum yabancı ve azınlıkların yararına gelişti. Akçura'nın materyalist görüşüne göre maddi münasebetleri geliştirmek gerekliydi. Ulusal refleksleri toplumda yaymak sadece düşünce bazında olmaz, aynı zamanda sosyoekonomik güçlemenin de gerekliliği sağlanmalıdır.

Nihayetinde Yusuf Akçura'nın Osmanlı'nın son döneminde Jön Türk kadrolarına sunduğu Pantürkizm programı, Kemalist Türkiye'de devlet eliyle uygulanmıştır. Akçura Cihan Harbi sonrasında bazı kurumlar eliyle bizzat pratisyenliğini de yapmıştır. Akçura kendi döneminin yeni tip aydınının önemli bir örneğiydi. Tarih ve dönem okumalarında standartın dışına çıkması ve hem yazınlarını hem de çalışmalarını oldukça sistematik gerçekleştirmiş olması geldiği kökenin de hakkını veriyordu. Bu aydınının, Georgeon'un tezi hazırladığı dönemde neredeyse Ziya Gökalp'in gölgesinde kalması şaşırtıcıdır. Bu açıdan kitap, bu sahada önemli bir boşluğu doldurmuştur. Ayrıca Akçura'nın sistematik düşünce ritmine uygun olarak Georgeon da tezini oldukça sistemli bir yapıya oturtması dikkat çeker. Kitap, temel iddiasının sınırlarına riayet etmesi, geniş kaynak kullanımı ve Akçura'nın metinlerini manüpile etmekten uzak durması ile kaliteli bir biyografi örneği olarak literatürde yerini almıştır.

